

MALÉ ZAMYŠLENÍ NAD OCHRANOU OSOBNOSTI DNES A V NOZ VE SVĚTLE TISKOVÉHO ZÁKONA

16. 9. 2013 / Ronald Němec

Ochrana osobnosti je institut, který je v občanském zákoníku (1964) od jeho počátku. Tato úprava upřesňuje čl. 10 Listiny základních práv a svobod, která u nás platí od roku 1993. Avšak do roku 1990 šlo o institut, který byl, alespoň co do četnosti rozhodování NS ČR, institutem velmi okrajovým. Krom roku 1969 nevydal NS ČR k ochraně osobnosti žádný judikát. V roce 1978 NS SR vydal jediné stanovisko k celé ochraně osobnosti. „Došlo-li k neoprávněnému zásahu do práva žalobce na ochranu osobnosti před 1. dubnem 1964, nevznikl mu nárok na ochranu osobnosti podle § 11 a násl. o. z.“

ÚVOD

Ochrana osobnosti je institut, který je v občanském zákoníku (1964) od jeho počátku. Tato úprava upřesňuje čl. 10 Listiny základních práv a svobod, která u nás platí od roku 1993.

Avšak do roku 1990 šlo o institut, který byl, alespoň co do četnosti rozhodování NS ČR, institutem velmi okrajovým. Krom roku 1969 nevydal NS ČR k ochraně osobnosti žádný judikát. V roce 1978 NS SR vydal jediné stanovisko k celé ochraně osobnosti. „Došlo-li k neoprávněnému zásahu do práva žalobce na ochranu osobnosti před 1. dubnem 1964, nevznikl mu nárok na ochranu osobnosti podle § 11 a násl. o. z.“ [1]

To je v příkrém rozporu s dobou před 2. světovou válkou, kdy NS ČR téměř každý rok vydal jeden judikát. A co se týče obecných soudů, spor o čest nebyl sporem, ale sportem.

A nebylo divu, vždyť takový § 1 zákona o ochraně cti pravil: „Kdo někomu nadávkou, zlým nakládáním, vyhrůžkou zlého nakládání, vydáváním v posměch nebo jinak na cti ublíží, bude soudem potrestán, není-li čin přísněji trestný, pro přestupek vězením od tří dnů do tří měsíců nebo peněžitým trestem od 50 Kč do 5000 Kč, a byl-li čin spáchán obsahem tiskopisu, pro přečin vězením od osmi dnů do šesti měsíců nebo peněžitým trestem od 100 Kč do 10 000 Kč.“ [2]

Zatímco po roce 1990 do roku 2000 odvolací, vrchní, Nejvyšší soud či Ústavní soud ČR vydaly kolem 30 judikátů k této problematice, od roku 2000 do roku 2010 se již blížíme k druhé stovce.

Je zajímavé, že od roku 1990 ustanovení týkající se ochrany osobnosti prošla jen třemi novelami, kdy nejdůležitější byla novela č. 87/1990 Sb., která přinesla změnu v § 13, jež zavedla možnost náhrady nemajetkové újmy v penězích. Občanský zákoník, který od roku 1990 překročil půl stovku novelizací, se změnou tohoto institutu, který je stále aktuálnější, téměř vůbec nezabýval. To je v hrubém nepoměru s judikáty od roku 1964 do 2000 a salvou judikátů od roku 2000 do 2010.

Je též zajímavé, že zatímco kolem roku 1993 soudy přály finanční satisfakci a např. JUDr. Devátý v roce 1992 vysoudil 500 000 Kč za pomluvu, že byl agentem StB, či chartista Václav Benda 750 000 Kč, když noviny otiskly pomlouvačné tvrzení Václava Bandy, které však nikdy neřekl, pozdější maximální hranice byla 100 000 Kč.

V liteře zákona jde v ochraně osobnosti jen o sedm paragrafů. V životě jde však o jednu z kapitol občanského zákoníku, která nabývá na aktuálnosti.

Ochrana osobnosti se střetává v přímém souboji se svobodou projevu, která má své zakotvení v článku 19 Všeobecné deklarace lidských práv OSN, v článku 10 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a především článku 17 Listiny základních práv a svobod.

Může se zdát, že rozhodování vyšších soudů v porevoluční době v České republice vede stále k silnějšímu postavení práva na svobodu projevu vůči ochraně osobnosti. A to nejen u soudů v České republice, ale i u Soudního dvora Evropské unie (např. slavný spor Václava Havla o „Václavku a Dášenu“ v roce 1998, kdy Krajský soud v Brně přiřkl Václavu Havlovi 5 milionů Kč, Vrchní soud však nemajetkovou újmu snížil na 250 000 Kč).

Posun ve vztahu těchto dvou práv, vždy střetávajících se, je krásně vidět ve srovnání rozhodování Nejvyššího soudu ČR před rokem 1945 a po roce 1989.

Zatímco NS ČR ve svém judikátu ze dne 26. 3. 1927 konstatoval: „Politikovi nelze činiti výtku osobní nečestnosti proto, že za

změněné situace upustí od dřívějších přípovědí, vplynůvších z jeho pojmání tehdejších poměrů, když dospěl ku přesvědčení, že tím jedná v zájmu svých voličů a svého lidu.“ [3] tak o 80 let později NS ČR ve vztahu ke kritice politika uvádí: „Uveřejnění pravdivé informace nezasahuje do práva na ochranu osobnosti, pokud tento údaj není podán tak, že zkrsluje skutečnost, či není natolik intimní, že by odporoval právu na ochranu soukromí a lidské důstojnosti. Hodnotící soud naopak vyjadřuje subjektivní názor svého autora, který k danému faktu zaujímá určitý postoj tak, že jej hodnotí z hlediska správnosti a přijatelnosti, a to na základě vlastních (subjektivních) kritérií. Hodnotící soud proto nelze jakkoli dokazovat, je však nutné zkoumat, zda se zakládá na pravdivé informaci, zda forma jeho veřejné prezentace je přiměřená a zda zásah do osobnostních práv je nevyhnutelným průvodním jevem výkonu kritiky, tzn. zda primárním cílem kritiky není hanobení a zneuctění dané osoby.“ [4]

Takový rozsudek by byl však naprosto v rozporu s výše uvedeným zákonem o cti z roku 1933. Dnes a denně je napadána veřejná osoba (nejen politik) např. za změnu názoru. Pokud k této změně dojde, nejsou ojedinělá slova typu: „lhář“, „podvodník“. O cti se již ani nehovoří. Posun se nemusí zdát velký, ale při bližším zkoumání je diametrální. Zatímco dříve čest byla nedotknutelná a kdo ji jednou ztratil, těžce ji získával zpět, dnes o cti nehovoříme jako o imanentní součásti člověka, podstatě, která kolem člověka vyznačuje aureolu dobra, ale o jakési vlastnosti, která vlastně člověku imanentní není. Snažíme se ji zesměšnit již od počátku u každého, kdo by ji mohl mít, protože se nám samým mnohdy nedostává. Touto skutečností již není daleko k takovému názoru NS ČR: „Z práva na ochranu osobnosti samozřejmě nejsou vyloučeni ani politikové a ostatní veřejně činné, resp. veřejnosti známé osoby. Měřítka posouzení skutkových tvrzení a hodnotících soudů jsou však v jejich případě mnohem měkčí v porovnání s ostatními fyzickými osobami. Je to dáno skutečností, že osoba vstoupivší na veřejnou scénu musí počítat s tím, že jakožto osoba veřejně známá bude pod kontrolou veřejnosti, která se zajímá o její především profesní, avšak např. i soukromý život apod. a současně je hodnotí, zvláště jedná-li se o osobu, jejíž činnost se dotýká záležitostí, které lze chápat jako veřejné. Na tyto osoby jsou z tohoto pohledu kladeny náročnější požadavky a veřejnost je oprávněna být informována tak, aby měla podklady pro posouzení způsobilosti této osoby, a to jak např. z hlediska její odbornosti, ale též např. z hlediska jejích morálních předpokladů vykonávat činnosti dotýkající se veřejných zájmů apod. Prezentace těchto údajů a jejich případná kritika proto musí souviset s veřejnou činností, kterou daná osoba vykonává.“ [5]

Takovýto samotný názor by nebyl špatný, protože společnost má opravdu právo být informována o lidech, kteří chtějí být jejími vzory, lidech, kteří chtějí určovat pravidla chování dané společnosti. Avšak zde se již nabízí otázka, proč např. herec, zpěvák, či modelka nebo dokonce podnikatel mají být pod drobnohledem společnosti v každém okamžiku.

Problém však nastává v relativismu chápání čehokoliv. Čest, soukromí, rodina jsou pojmy, které mají instituty ochrany osobnosti chránit, není tomu však vždy tak. Po staletích v Evropě docházelo k útlaku svobody slova. Dnes Evropa chce stav trvající stovky let změnit během pár desetiletí. Pak však dochází k tomu, že právo na ochranu osobnosti se stává jen právem morálním, a ne právem vymahatelným.

Výše uvedenou problematikou se též zabýval Evropský soud pro lidská práva, kdy zaujal zásadní stanovisko k článku 10 (svoboda projevu) „Úmluvy“ a jeho porušování, kdy právo chráněné článkem 10 se nevztahuje jen na informace, neutrální či pozitivní, ale též na informace šokující či pohoršující, což však nezakládá skutečnost, že dle tohoto rozsudku je pravdivost informace vnímána jako důležitější hodnota než čest a důstojnost člověka. Je nutné nalézt míru, která určí, co vše má být dle čl. 10 chráněno.[6]

Snad skutečně poslední vývoj v judikatuře myšlenku, že informovanost není důležitější než čest a důstojnost člověka, podpoří. A zdá se, že ano.

V březnu 2011 Vrchní soud v Praze nařídil deníku Aha!, aby zaplatil 1 000 000 Kč herci Marku Vašutovi za články, které o něm psal ve smyslu jeho promiskuity a depresí.

Újma se nedá hodnotit jen penězi. Peníze jsou hodnoty nestálé a jen soudobá společnost je povýšila na piedestal veškerého životního konání, tedy na hodnotu vrcholovou a stálou.

Samotné podání žaloby, ať už oprávněné či neoprávněné, neřeší důsledek porušení tohoto práva. V případě napsání článku o třetí osobě, která je osočena z promiskuity a depresí a později „omilostněna“ omluvou v malém článku (často) nikoli na titulní straně, je výrok soudu přikazující náhradu nemajetkové újmy v řádech desítek tisíc korun zbytečný a dokonce i směšný. Je ohodnocení pošpinění cti částkou 50 000 Kč mnoho? A částka milion korun už je dost? Koupíte si za milion korun pravou lásku? A to už vůbec neřešíme případnou újmu na zisku.

V podobě současného tiskového zákona je více kladen důraz na odpovědnost za zásah do osobnostních práv před důrazem na postih za pouhé zveřejnění nepravdivého údaje.[7]

O rozsudku, kdy vyhraje žalobce, již nikdo psát nebude (pokud nebude extrémně senzační). I v případě výroku, že žalovaný má povinnost otisknout omluvu, je takovýto článek již téměř zbytečný. Od podání žaloby do pravomocného rozsudku uplynulo hodně času a takto neprávem osočený člověk je již profesně a lidsky zničen a učiněné příkoří a ztráta lidských i profesních vztahů je

nevyčíslitelná.

Jen případ M. Vašuta: Píše se o něm, že je promiskuitní. To samo je takovým otřesem jeho hodnot u jeho partnerky, že pravděpodobně se s ním rozejde. A to peníze nenahradí. Nepřísluší mi kritizovat takto vysoké soudy, ale chci poukázat na úpravu, která odporuje hlavní myšlence zákonodárství: Právní norma bez rychlého trestu za její porušení je právní norma zbytečná.

Bohužel neexistuje žádná statistika vyhověných a zamítnutých žalob s petitem opírající se o ochranu osobnosti, či statistik žádaného a přiznaného. Z médií však můžeme usuzovat, že většina žalob podaných v této věci je zamítnuta právě s ohledem na skutečnost, že se jedná o veřejnou osobu.

Nejde o to, krýt veřejné osoby, ale chránit čest a soukromí každého jedince. Společnost bez omezení přestává být funkční entitou, není dokonce ani smečkou, je jen rozpadající se a tedy umírající entitou. Pokud dnes člověk v jeden den vezme všechna média na území České republiky, zjistí, že média jsou lovci, kteří honí senzaci. A lidé jsou lovnou zvěří. Důsledkem je nevstřícnost kapacit, potenciálních mravních vůdců společnosti, k veřejnému životu, ozdravení společnosti. Proč by měl člověk vstupovat do politiky, když za 60 000 až 100 000 Kč měsíčně bude muset strpět příval nepotrestatelných urážek? A to právě proto, že možnost zveřejňování informace je bezbřehá, stejně jako je v nedohlednu ochrana postižené osoby včas a důrazně.

Samostatnou kapitolou je prostředí internetu, kdy každému je téměř dovoleno psát cokoliv.

Nový občanský zákoník do tohoto stavu tmy mnoho světla nenabízí. Byť je pravdou, že ochraně osobnosti věnuje mnohem více paragrafů (§ 81- § 117).

Základní rámec z. č. 89/2012 Sb. - nového občanského zákoníku - zůstává stejný. NOZ blíže definuje již to, co judikoval NS ČR a ÚS ČR. Jde především o zásah do integrity člověka, práva člověka převzatého do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu a nakládání s částmi lidského těla.

Bohužel to podstatné nezmiňuje, resp. nekodifikuje. A to je zřejmý trest, který bude korelovat se zásahem do osobnosti člověka, ale bude i ve vztahu k zisku - a to nejenom finančnímu - škůdce. NOZ se újmou zabývá v § 2894 a následujících. Pro toto zamýšlení je především podstatný § 2957 NOZ, věta první: „*Způsob a výše přiměřeného zadostiučinění musí být určeny tak*, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné.“

Takovéto znění je však nedostatečné. V tomto paragrafu či v oddíle by mělo být jasné ustanovení, které by se zabývalo trestem, jenž bude vycházet ze zisku škůdce, který mu přibyl v důsledku porušení práva na ochranu osobnosti. Takovýto zisk, byť ne vždy lehce určitelný nebo přepočitatelný na peníze, ale vždy k tíži škůdce, by měl vždy připadnout poškozenému.

Také by měl řešit trest pro pisatele článku, který byl shledán jako porušující právo osobnosti. Je sice hezké, že Aha! má zaplatit jeden milion korun, ale co se stane samotnému novináři, který článek napsal?

Trestní řešení je v současné době velmi neobvyklé, přesto i zde existují světlé výjimky. OS v Sokolově v roce 2011 vydal rozsudek proti autorovi článku ve velmi známém deníku, kdy tento autor napsal: „Dvojnásobná vražda při divokém sexu? Zabil je nevlastní strýc!“ dále tučně uvedeno: **XY**. Děsivá vražda maminky XY a batolete XY na XYsku, má šokující pozadí. Nemilosrdným zabijákem je nevlastní strýc zavražděné ženy **XY**, ten si se svou obětí už nějaký čas užíval u ní doma divokého sexu, zatímco její manžel dřel za volantem tiráku. Zřejmě právě kvůli sexu strýc vraždil a pak se oběsil.“

Autor článku byl odsouzen dle § 206 odst. 1, 2 tr. zákona, v platném znění. V odůvodnění rozsudku mimo jiné zaznělo: „Je evidentní, že již samotný nadpis článku: „Dvojnásobná vražda při divokém sexu?“ je způsobilý zpochybnit lidskou čest a důstojnost zemřelých poškozených a pozůstalých poškozených. Obecně uznávané hodnoty naší společnosti vysoce preferují manželskou věrnost a spořádaný rodinný život. Pokud jsou některé osoby v těchto hodnotách zpochybněny, pak jejich vážnost ve společnosti klesá. Je tedy evidentní, že bylo dotčeno právo na důstojnost, čest a dobré jméno.“ A „Jako fakt se tu uvádí skutečnost, že zemřelá poškozená opakovaně měla mít dobrovolný, chtěný pohlavní styk se svým nevlastním strýcem, a to dokonce v přítomnosti vlastního dítěte. Tato věta rovněž uvádí údaj, ze kterého vyplývá, že zemřelá poškozená udržovala s nevlastním strýcem dlouhodobý milenecký poměr. I toto je informace, která je způsobilá poškodit důstojnost, čest a dobré jméno poškozených.“ Odsouzený dostal trest peněžité pokuty ve výši 80 000 Kč. KS v Plzni rozsudek potvrdil. Je to však dostatečný trest?

Nedovolují si říci, zda úprava v NOZ je dobrá či špatná, v každém případě je však nedostatečná. Tvůrci NOZ se nás snaží přesvědčit, že NOZ potřebujeme, protože je komplexní a lepší než OZ, pokud však takový NOZ opravdu chce být, měl by jednoznačně definovat, že porušení institutů ochrany osobnosti je každé jednání, které se nezakládá a) na pravdě, b) na kladném přínosu pro společnost. Pravdu a poškození by určil soud. V modelovém případě - o informování, že zpěvák Karel Gott má umírající maminku - se sice informace bude zakládat na pravdě, ale Karla Gotta může taková informace poškodit a společnosti nic kladného nepřináší. Takovýto článek byl uveřejněn jen pro zvýšení čtenosti „bulváru“.

Soudce Nejvyššího soudu USA Oliver Wendell Holmes, Jr. prohlásil: „Ani nejpřísnější ochrana svobody slova by neměla chránit osobu, která v divadle falešně volá „Hoří! a způsobí tak paniku.“^[8]

To, že se soudy zastaly jednoho herce, je dobré, ale je potřeba nastavit jednoznačnou laťku. I u politiků a ostatních lidí. Lidé nejsou vždy dobří, ale chceme-li mít dobré vůdce, musíme jim dát i soukromí. Jinak dobrý člověk do politiky či jiných funkcí, kde nás má vést, nepůjde.

ZÁVĚR

Osobně se domnívám, že institut ochrany osobnosti je nedůsledně vnímán v důsledku:

- a. u nás totalitního systému, který projev diskriminoval a perzekvoval - a euforie, že již tomu tak není,
- b. západní civilizace - kdy nevíme, kterým směrem se dát (včetně toho, že ztrácíme úctu člověka k člověku), a tak raději dovolujeme vše,
- c. nepropojenosti státních úřadů, když ve chvíli nabytí právní moci rozsudku ohledně pomluvy či uvedení nepravdivého tvrzení není automaticky zahájeno trestní či přestupkové řízení.

Zákon má nastavit pravidla, ve kterých se lidem žije lépe, než když jsou bez pravidel. Má definovat cíle a hodnoty, které považujeme za nezbytné nebo u kterých jsme dokonce zjistili, že jsou nezbytné. Dříve tak činila církev. Dnes by tak měl činit stát, protože jsme si ho, jako určovatele pravidel, vybrali. Stejně jako víme, že je zapotřebí regulovat provoz na silnici a nikdo si nemůže dělat na silnici co uzná za vhodné (i kdyby se odvolával na svobodu pohybu), stejně tak musíme dospět k závěru, že je zapotřebí regulovat i zveřejňování informací. Protože slovo umí mrzačit rychleji a minimálně stejně účinně, jako auto. Bohužel NOZ v tomto směru zatím nenaplnuje své poslání. Je potřeba jej více prodiskutovat a ne urychleně přijímat. Má-li to být nové ABGB, nezrodí se přes noc.

Autor je advokátním koncipientem a doktorandem na PF UK.

Poznámka: Tento článek byl zpracován v rámci projektu specifického vysokoškolského výzkumu Univerzity Karlovy v Praze s názvem: „Institut právní odpovědnosti a jeho recentní proměny“, který je registrován pod č. SVV 264 402.

Tento text byl převzat se souhlasem autora z *Bulletinu advokacie*. Autorovi, i *Bulletinu advokacie* děkujeme za vstřícnost.

I)ASPI.

II)Zákon č. 108/1933 Sb.

III)Zm I 576/26.

IV)30 Cdo 2900/2008.

V)30 Cdo 2305/2007.

VI)Evropský soud pro lidská práva, věc: Lehideaux a Isorni vs. Francie ze dne 23. 9. 1998.

VII)Sokol, T.: Tisk a právo, Orac, Praha 2001, str. 70.

VIII)http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/43167/1/10982_2004_Article_BF00152513.pdf

Autor: Ronald Němec

Zatím žádné diskuzní příspěvky